

MATERIAIS PRODUCIDOS

GRUPO DE TRABAJO

ELABORACIÓN DE PROXECTOS DOCUMENTAIS INTEGRADOS

"Back to the book"

IES FERNANDO BLANCO

ANEXO I: ESTRUCTURA BÁSICA

PROXECTO DOCUMENTAL INTEGRADO "A MORTE NA ARTE"

1.- XUSTIFICACIÓN DO PROXECTO

Preténdese a realización do proxecto documental "A Morte na arte" para coa principal finalidade de profundizar en diferentes aspectos curriculares e extracurriculares centrados no tratamento de textos de diversa índole.

O proxecto, de carácter interdisciplinar, procura a interconexión e universalización da temática elixida, a relación conceptual, a investigación e a análise crítica dos textos traballados.

A filosofía do proxecto pretende, sen desbotar o acceso informacional a través das novas tecnoloxías da comunicación e información, abordar a selección, comprensión, análise e crítica dos textos referenciados dende os fondos documentais da biblioteca, unha estratexia de aprendizaxe que demos en chamar *Back to the book*.

A elección do método de traballo ao redor da abordaxe plena dos textos, parte da tradicional detección de eivas no alumnado referidas á expresión e comprensión. Defectos que se agudizan cando se traballa un tipo determinado de texto. Non se elaboran guións previos, non se planifica, non se procura un rexistro formal. Téndese a reproducir teoría sen elaborar, non se asimilan ao discurso os conceptos aprendidos, o que imposibilita a creación dun discurso propio.

Estas carencias acentúan os problemas de abstracción, o que leva á reprodución mecánica de tópicos e non se reflexiona sobre a utilidade do propio texto.

No relativo ao método de traballo existen dificultades en delimitar o obxecto de estudo,

non existen estratexias adecuadas para acometer a investigación. Non se respectan as autorías das fontes e hai grandes carencias na súa procura e selección. Así mesmo non existen hábitos de referencia e citación de fontes.

2.- OBXECTIVOS XERAIS

Tendo en conta o dito anteriormente, o PDI deberá basicamente abranguer os seguintes obxectivos centrais:

- Fortalecer estratexias de estudo, comprensión e investigación.
- Mellorar a expresión oral e escrita.
- Seleccionar a información adecuada.
- Citar e referenciar fontes.
- Valorar o traballo colaborativo.
- Reflexionar sobre a utilidade dos textos producidos.
- Planificar o traballo individual e en grupo.
- Relacionar conceptos adquiridos.

3.- CONTIDOS E ACTIVIDADES

Dende a óptica interdisciplinar e transversal na que debe inserirse todo PDI, o traballo proposto incidirá por unha banda nos contidos curriculares propios de cada materia participante no proxecto (Lingua galega, Lingua Castelá e Filosofía) mais tamén, e de xeito ineludible, se abordarán contidos propios da historia, antropoloxía, literatura universal, cultura clásica, etc.

No tocante ás materias integrantes no proxecto, os contidos propios relacionados xirarán en torno á visión da morte no percurso histórico da filosofía e da literatura (anexoII). Os contidos e actividades deberán ser desglosados por trimestres na programación do proxecto a inicios do curso próximo, pero entre outros destacarían:

- O comentario de textos literarios.
- O comentario de textos filosóficos.
- A representación estética da morte.
- A morte como tópico literario.

- O sagrado e a morte. Pensar a morte.
- O motivo da morte na literatura española, galega e universal.

4.- SECUENCIACIÓN, TEMPORALIZACIÓN E GRUPOS.

O proxecto vai dirixido ao alumnado de 1º e 2º de bacharelato. Comezará o próximo curso e participarán activamente catro profesores, dous por curso. As áreas de competencia serán a Lingua Galega e Literatura, Lingua e Literatura Castelá e Filosofía.

Adicaránselle ao proxecto dúas horas semanais, unha por área. O espazo de traballo prioritario será a biblioteca.

Contémplase unha fase teórica inicial (1º trimestre) na que se traballarán nas áreas lingüísticas e literarias os aspectos técnicos e formais do comentario de textos. Dende a materia de Filosofía, preténdese a transmisión conceptual inicial que enmarque o traballo posterior.

Nos dous trimestres seguintes, comezará a fase práctica, na que de maneira individual e grupal, o alumnado traballará ao redor duns determinados textos previamente seleccionados. Son textos significativos (anexo II) que se deben analizar, comentar, extractar, relacionar, e por último antologar.

O proxecto prevé a realización dun traballo final: a edición e publicación e formato libro, dunha antoloxía de textos anotados e comentados.

5.- PROCESOS DE AVALIACIÓN

O plantexamento xeral da avaliación, que será obxectivado en diferentes rúbricas na programación do proxecto, seguirá os seguintes criterios xerais:

1. Corrección: para que unha actividade sexa correcta, teñen que darse unha serie de condicións:

- Adecuación: a actividade ocúpase do asunto que se pregunta e non outro calquera.
- Coherencia: na argumentación non hai contradicións.
- Claridade: as explicacións son facilmente intelixibles (non son "escuras").
- Distinción: os conceptos empregados están definidos (non son "confusos").

2. Completude: significa que a actividade é desenvolvida esgotando, na medida do posible, o asunto do que trata. A completude maniféstase no emprego de tódolos conceptos relacionados co asunto.
3. Boa presentación: significa que o resultado final da actividade ten calidade estilística. A boa presentación maniféstase no coidado do material impreso, da ortografía e a dicción.
4. Autonomía: significa que a actividade é realizada por un mesmo. A autonomía maniféstase no uso dunha linguaxe propia, na reflexión sincera e no emprego de exemplos orixinais.
5. Adicación: significa que o alumno tentou superar as súas dificultades sen escatimar tempo e esforzo para que o resultado sexa satisfactorio.
6. Pertinencia: significa que as intervencións van dirixidas a realizar as actividades e non a obstaculizalas.
7. Respecto: significa que a palabra dos outros compañeiros e do profesor é escoitada de forma activa, e que a súa postura é valorada.
8. Colaboración: significa que nas actividades de grupo o resultado colectivo prima sobre as inclinacións individuais.
9. Puntualidade: significa que se respectan os tempos establecidos para as actividades. A puntualidade maniféstase na asistencia ás aulas, no remate das actividades e na entrega dos traballos.

Anexo II

ENTRE A MORTE E A ARTE. APRENDER A PENSAR TRAXICAMENTE

1

CONCEPCIÓN ANTROPOLÓXICA DA ARTE COMO SÍMBOLO

Hai filosofía porque hai ideas e hai ideas porque articulamos signos. Elabóranse símbolos incluso antes de emitir sons, e en todo caso, antes de pronunciar palabras. A interacción do home co mundo está mediada por un proceso lento e complicado de pensamento identificado por **Cassirer** como *sistema simbólico*.

O sistema simbólico parece ser a marca distintiva do ser humano, observa Cassirer, en tanto que, grazas a aquel, o círculo funcional deste amplíase cuantitativa e cualitativamente. A inmediatez das súas reaccións ante os estímulos do medio foi substituída pola interpretación de formas lingüísticas, *imaxes artísticas*, *símbolos míticos* ou *ritos relixiosos*, de tal sorte que non pode ver ou coñecer nada senón a través da interposición deste medio artificial. É coma se a realidade física retrocedese na medida que avanza a actividade simbólica.

O home non pode escapar do seu propio logro, non lle queda máis remedio que adoptar as condicións da súa propia vida; xa non vive soamente nun puro universo físico senón nun *universo simbólico*. A *linguaxe*, o *mito*, a *arte* e a *relixión* constitúen partes deste universo, forman os diversos fíos que tecen a *rede simbólica*, a urdimbre complicada da experiencia humana.

Segundo **U. Eco**, o ser humano apártase da percepción bruta; e coa súa propensión a crear símbolos, transforma inconscientemente os obxectos ou formas en símbolos que logo expresa a través das súas *manifestacións relixiosas* ou das súas *expresións estéticas*. Sen o simbolismo -afirma Cassirer- a vida do home estaría confinada dentro dos límites das súas necesidades biolóxicas e dos seus intereses prácticos; sen acceso ao mundo ideal que se lle abre, desde lados diferentes, coa *relixión*,

a filosofía, a ciencia e a arte.

Gadamer: a arte como símbolo

Ao abordar o simbolismo na arte, **Gadamer** remítenos ao significado orixinal do término símbolo: «tablilla do recordo», referíndose a aquel anaco de tablilla que -logo de ser dividida en dous partes- o anfitrión obsequiáballe ao seu hóspede a fin de recoñecerse co paso dos anos mediante a unión das súas pezas. Dita tablilla era denominada *tessera hospitalis*, ou testemuña da hospitalidade, e constitúe para o autor unha sorte de pasaporte na época antiga en virtude de que propicia o recoñecemento de vellas amizades. “A *tessera hospitalis* é un resto dunha vida vivida noutro tempo, e testemuña coa súa existencia aquilo ao que se refire, é dicir, deixa que o pasado vólvese presente e recoñézase como válido.”

No *Banquete* de **Platón** atopa **Gadamer** outra referencia ao significativo da arte, en tanto que rescata a historia de Aristófanes sobre a esencia do amor; segundo a cal os seres humanos eran inicialmente esféricos e existían tres sexos en dúas metades: masculino-masculino, feminino-feminino e andróxino, pero debido ao seu mal comportamento foron separados en dous partes para debilitarlos e cada unha delas independizouse como un ser vivo completo que iría sempre en busca da seu complemento. De maneira que o home é e será -segundo esta historia- un fragmento de algo, unha referencia doutra parte que non é evidente ante os nosos ollos.

“Dende fai tanto tempo, pois, é o amor dos uns aos outros innato entre os homes e restaurador da antiga natureza, que intenta facer un só de dous e sanar a natureza humana. Xa que logo cada un de nós é un símbolo de home, ao quedar seccionado en dous dun só, como os linguados. Por esta razón, precisamente cada un está buscando o seu propio símbolo.” **Gadamer** transfire a mensaxe deste mito de “encontro de almas e de afinidades electivas” á experiencia do belo na arte, implicando que o significado da obra de arte remite a “algo que non está de modo inmediato na visión comprensible como tal.□ Para Gadamer, a obra de arte non é un mero portador de sentido e non só remite a algo, senón que nela está propiamente aquilo ao que remite. O simbólico non só nos leva ao significado, senón que o fai estar presente, representándoo.

O simbolismo da arte: representación e mimesis

Cassirer afirma que para abordar a arte como símbolo é necesario considerar tamén á linguaxe, en tanto que ambos oscilan constantemente entre a obxectividade e a

subxectividade na interpretación da realidade. Por iso, ningunha teoría da linguaxe ou da arte poida, ao seu xuízo, esquecer ou suprimir un destes contrarios, aínda que poida inclinarse cara a un ou outro. “A linguaxe e a arte son subsumidos baixo un título común, a *categoría de imitación*, e a súa función principal é *mimética*; a linguaxe orixínase nunha imitación de sons e a arte nunha imitación de cousas exteriores.”

Seguindo as ideas de **Aristóteles** na súa *Poética*, Cassirer atopa na imitación “un instinto fundamental, un feito irreductible da natureza humana” pois, valéndose da mesma, o ser humano é capaz de aprender desde a súa infancia. Valora ademais á imitación como unha infinita fonte de pracer, en especial si se considera que aínda os obxectos e as accións menos agradables resultan favorecidos nas representacións máis realistas dos mesmos. Vale como exemplo citar a magnífica representación de **Arturo Michelena** na morte de Sucre en 1830 no bosque de Berruecos. Trátase da crúa, pero poética expresión do breve instante que segue ao asasinato do prócer, quen xace no chan, inerte, alleo á estrepitosa fuxida do seu cabalo aterrado polo ocorrido e pola pesada presenza do asasino aínda oculto coa súa arma fumeante. O primeiro encontro con esta escena rescatada da historia venezolana suscita un sentimento sobrecolledor, que pese á súa intensidade, probablemente estaría lonxe de parecerse á reacción que espertaría en nós o ser testemuñas dunha morte violenta. En suma, a arte sublima a realidade ao imitala, *deténdoa indefinidamente no espazo e o tempo*.

“En toda obra de arte hai algo así como *mimesis, imitatio*”, afirma Gadamer, e aclara que neste caso particularmente, *mimesis* non se refire á imitación de algo previamente coñecido, senón de levar algo á súa representación, de maneira que estea presente aí na súa plenitude sensible. “A representación simbólica que a arte realiza non precisa de ningunha dependencia determinada de cousas previamente dadas”. As representacións materializadas a través da arte non sempre están «referidas a» e é nisto que Gadamer atopa o carácter especial da arte: móvenos a demorarnos no recoñecemento do representado.

Cassirer coincide con Gadamer en que a arte, do mesmo xeito que outras formas simbólicas, non é a mera reprodución dunha realidade acabada. Pola contra, constitúe unha das vías conducentes a unha visión obxectiva das cousas e da vida humana; non se trata dunha mera imitación senón dun descubrimento da realidade. “A pintura que tende a crear o seu propio universo, convértese na mediación capaz de abrílle o real á conciencia”

A arte revela aos nosos sentidos calidades da cotidianidade que adoitamos deixar

pasar desapercibidas. Miramos poucos obxectos con maior frecuencia que o noso reloxo, sen decatarnos sequer das súas características formais; ata que -hipotéticamente- impoñénnos a tarefa de debuxalo de memoria; a imposibilidade de recordar polo menos a esencia do mecanismo do seu deseño particular colocaríanos en evidencia: miramos a diario o mundo que nos rodea sen velo. As porcións de realidade que a arte extrae non son, con todo, ofrecidas a un espectador pasivo; pola contra, segundo a opinión de Gadamer, a arte esixe sempre un traballo propio de construción, ben sexa na forma dunha familiar tradición figurativa, ou ben na abstracción, desprendida de tradición e que tan estraña pode resultar.

A independencia da arte como parte da rede simbólica sostida por Gadamer é compartida por Cassirer, para quen a arte -do mesmo xeito que a linguaxe, o mito e a relixión- “non é a mera reprodución dunha realidade acabada, dada. Constitúe unha das vías que nos conducen a unha visión obxectiva das cousas e da vida humana. Non é unha imitación senón un descubrimento da realidade.”

Selección de textos:

CIORÁN, E.; Adiós a la filosofía y otros textos, “Variaciones sobre la muerte”)

CRITCHLEY, S.; El libro de los filósofos muertos, “Aprender a morir”

ONFRAY, M.; Antimanual de filosofía, (pp. 262-267)

SAVATER, F.; Las preguntas de la vida, Cap. I

VERDÚ, V.; El estilo del mundo,(6. La muerte)

O mito

O mito é a expresión cultural dunha sociedade predominantemente oral, sen tradición escrita. É unha historia que relata a fundación da sociedade e a fundación do mundo, e mediante a que o grupo humano se reúne consigo mesmo, se comunica co seu ser e co ser. Ó relatar o mito, a sociedade revela ós seus iniciados na lei, é dicir, nas razóns da conducta social establecida, expresada non coma respostas a posibles preguntas dos individuos, senón como respostas dadas de antemán para pechar o paso a calqueira pregunta, para impedir a priori, con solucións das que non é nin política nin psicolóxicamente lícito dubidar, a aparición do vacío creado por un problema que se presentase separado da súa solución.

O rasgo máis sobresaínte do relato mítico é que contén nun só acto a interrogación e a explicación, a pregunta e a resposta: o mito revela a existencia dun enigma ó mesmo tempo que narra a súa solución: resposta sen pregunta, solución sen problema; xa que, en efecto, 'pregunta' e 'problema' evocan simultaneamente un vacío, unha fenda ou grieta na que podería instalarse a apertura do non-saber que impulsa o movemento cara a verdade característico da razón.

A historia que o mito conta é sempre a historia dunha ruptura cosmolóxica e tamén ontolóxica: narra como, no momento prístino da orixe do cosmos, se produxo a diferenza no ser e este se separou de sí mesmo: o masculino e o feminino, o crú e o cocido, os deuses e os mortais, os homes e as bestas, a noite e o día, o mel e as cinzas...aquilo que era orixinariamente só un partiuse en dous. Neste sentido, o mito é a conciencia da diferenza, o coñecemento da escisión. Esa escisión orixinaria é o camiño que o ser tomou para facerse perceptible aos homes, o devir sensible do ser. Pola fenda aberta no corazón do ser, dende que o mundo comezou, pasa o tempo; o orificio creado no cosmos separa dúas orillas, e entre elas discorre o cauce do tempo. Por iso o mito é tamén a orixe dos tempos, e non conta unha historia procedente do pasado, incluso do pasado remoto, senón máis ben a historia dun non-tempo, dun evento que non está no curso do tempo, que xamais sucediu porque non tivo antecedentes, un tempo que está antes do pasado (ante-pasado) e que, polo tanto, é literalmente anterior ó tempo. Orixinariamente mítico.

Deste xeito, o relato conta a diferenza entre ese non-tempo antepasado no que todo –o masculino e o feminino, o día e a noite- estaba xunto –era UN-, es este tempo presente no que o ser se volve sensible –MÚLTIPLE/outro- grazas ás diferenzas que o separan de si mesmo. O mito lembra unha e outra vez nos ritos que hai escisión, que o ser está ausente de si mesmo e, por tanto, a sociedade está en perigo de perder a súa lei, o fio segredo que a pon en contacto co seu principio, cos seus ancestros fundamentais.

O pensamento mítico. Homero e Hesíodo

Aínda que no fundamento mesmo das sociedades sen tradición escrita se instale este saber misterioso e premonitorio da diferenza, tales sociedades pénsanse a si mesmas como grupos sen fisuras, non escindidos, e isto porque toda a súa organización social é un combate encarnizado contra a diferenza, contra a manifestación da diferenza, e a morte é a negación absoluta, a diferenza por antonomasia. A loita contra a diferenza adopta múltiples rostros: a continuidade recuberta polo mito que fai imposible trazar as fronteiras entre o relixioso-sagrado, o político-profano e o físico-natural: a natureza é un arsenal máxico de signos sagrados, está poboada por deuses e espíritos míticos; e tales signos son instrumentos de poder social e político para quen posúe o segredo do seu uso. O mito, que conta a diferenza, serve tamén para a repetición, para soldar as dúas metades do ser e restituir a unidade perdida do mesmo. Isto ocorre cada vez que o mito é contado: un mito só sobrevive grazas ós ritos que o actualizan periodicamente, un relato non morre mentres é repetido. Cada ocasión na que se volve a contar a (mesma) historia, cada vez que o mito se repite –repetir é volver a pedir, invocar, evocar, solicitar, recordar e chamar o ausente á presenza-, a sociedade fúndese con aquilo que, tanto no sentido xerárquico como no cronolóxico, é o seu principio. A sociedade é insensible ó paso do tempo porque é insensible á diferenza. O tempo oral non pasa; volve. E volve como sendo sempre o mesmo, pois o mesmo mito se conta en cada rito, e o que se celebra nel non é senón o seu eterno retorno, o eterno retorno do mesmo.

O tempo que pasa polo oco aberto na natureza é circular no seu curso, como o río Océanos segundo Hesíodo: cada nova volta na roda do tempo non é un paso adiante na dirección do olvido e o alonxamento da orixe; pola contra, o tempo antepasado da non-diferenza, o todo-un pre-cósmico, conservado no mito, volve en cada volta –en cada rito- e é sempre o mesmo. De aí que sexa tan importante a función da memoria -mnemosine-: o ancián recitador declama o relato ancestral nun monólogo respetuoso; non fai outra cousa que encher a fenda aberta no ser polo inicio dos tempos, a fundación do mundo e

da sociedade, a inscrición da lei; as súas palabras non teñen máis fin que o de exorcizar a aparición da diferenza. Si o exorcismo é sempre monolóxico é porque o diálogo está aí prohibido: non hai preguntas.

A relixión

Poderíamos dicir que esa inminencia do enigma, esa necesidade imperiosa de estabilidade, previsión, orde e seguridade fronte ó Outro, fronte á negación, á morte, etc; encontra a súa máis antiga formulación na relixión antiga que dou lugar aos mitos no sentido que acabamos de ver. Trátase do recoñecemento de que máis alá de todas as capacidades de dominio que o ser humano posúe (lógico, lingüístico, conceptual, tecnolóxico) máis alá de todo o campo do condicionado, exténdese un poder absolutamente indomable, inalcanzable, que debe terse por incondicional. Ese poder inasible recibe diversos nomes: mana, brahman, pai ou, coma na antiga relixión grega, *destino*. É dicir, unha potencia trascendente ao mundo e á linguaxe que pode ter unha relación activa co home. Ese poder, ademais, sempre se presenta como misterio e revélase e vélase a través de símbolos.

Caracteres fundamentais do elemento relixioso

Trascendencia, santo, tremendo e fascinante, numinoso, sagrado...

Morte e sentido da existencia humana

De entre todos os misterios e enigmas que se lle dan ao ser humano, quizáis sexa a morte, a “morte como negación absoluta”, o elemento que máis preguntas e máis pluralidade de respostas provocou ao longo da historia. A posibilidade do vacío sitúa irremediabilmente ao ser humano na súa radical apertura e desorientación: na finitude. Esta situación de “caída” preséntalle a vida ao ser humano como unha tarefa, como unha necesidade de proxección cara o ben, cara a esperanza, cara o sentido; dede a que cobraría significación a súa marcha individual e colectiva no ámbito do inmanente.

A morte sería a chamada á autorrealización, a poñerse en camiño dende esa apertura constitutiva cara os confíns da existencia, cara o límite ou morte como horizonte. Xa que a morte significa o peche do horizonte temporal empírico. **Martin Heidegger** dirá do ser humano que é un “ser-para-a-morte”, no sentido de que esta é a posibilidade que será seguro cumprida: pero ata ese intre, fica nunha permanente inconclusión, un resto de “poder ser”. Será neste tempo de inconclusión, neste “tempo que resta” onde o ser humano desplegará todo o seu potencial simbólico na busca do sentido. E aquí é onde o

arte se nos presenta como unha das manifestacións máis poderosas desa tarefa inacabada.

(PARÁGRAFO 50 DE *Ser y tiempo...*)

Actitudes ante a morte

- a) Morte eludida: eludir a preocupación.
- b) Morte negada: quitar gravidade. Só é unha pasaxe, unha apariencia.
- c) Morte apropiada: apropiación no sentido de Heidegger (como feito, como cuidado, como anticipación), ou no de R. M. Rilke (incorporala á vida) ou Nietzsche ou Bataille ou Artaud, é dicir, como afirmación do siniestro, do sufrimento, do erotismo, etc...
- d) Morte buscada: no sentido da pulsión tanática freudiana
- e) Morte absurda: no sentido de nada, de exterioridade absoluta ou azar (Sartre, Camus)

Selección de textos:

ELIADE, M.; Mito y realidad, “El tiempo puede ser dominado”, (“Mitología de la memoria y el olvido” –Sueño y Muerte).

HEIDEGGER, M.; Ser y tiempo (selección del &50)

A TRAXEDIA GREGA COMO CASO PARADIGMÁTICO DE RELACIÓN ARTÍSTICA COA MORTE

¿Por qué o arte grego e, en particular, a traxedia foi e segue a ser,
máis alá das condicións históricas, pauta e modelo indiscutido?

p. 128 y ss. De TRÍAS, E.; *Lo bello y lo siniestro*

FREUD-ARISTÓTELES – CATARSIS

FREUD – EDIPO

DEFINICIÓN DE TRAGEDIA : ELEOS, FOBOS, MÍMESIS

LO SINIESTRO EN EL HÉROE

KANT Y LA ANALÍTICA DE LO SUBLIME

AMBIVALENCIA EMOCIONAL ANTE LA VIVENCIA AMENAZADORA DEL OBJETO

CATARSIS

Selección de textos:

FREUD, S.; Más allá del principio de placer (en. P.167, Sloterdijk) + libro en la biblio,
seleccionar

NIETZSCHE, F.; El nacimiento de la tragedia, &1, ...

ANEXO III

A REPRESENTACIÓN ESTÉTICA DA MORTE. TEMÁTICAS, TÓPICOS E TEXTOS LITERARIOS

a) LITERATURA GALEGA

- **LITERATURA POPULAR**

- A morte na cultura popular galega.
- A santa compañía e outros motivos.
- A morte na literatura oral de tipo popular. Cantigas, contos, lendas, refráns ...
- Textos de carácter antropológico. Marcial Gondar.

- **LITERATURA MEDIEVAL, SÉCULOS ESCUROS:**

- Tópicos literarios: a morte igualadora, ubi sunt (cfr. "carpe diem")
- O pranto na literatura popular e na literatura culta (Idade Media, Séculos Escuros (poesía barroca) e Literatura contemporánea, por ex. o pranto de *Os vellos non deben de namorarse*
- O amor e a morte na cantiga de amor trobadoresca.
- A morte como sacrificio, castigo ou salvación nas cantigas relixiosas e na prosa medieval. *A demanda do Santo Graal*
- Exequias barrocas

- **LITERATURA CONTEMPORÁNEA**

-A morte na poesía de Rosalía. A alegoría do suicidio. A morte liberadora. Morte e evocación de Deus.

-Os textos de morte-homenaxe en Manuel Curros.

-Castelao. No caso de Un ollo de vidro, pode establecerse unha relación coas danzas da morte da Idade Media (música de Camille Saint-Saëns, "Danse macabre" (1874) e na pintura representacións da mesma como as xilografías con debuxos de Hans Holbein o Novo, publicadas nun libro en Lyon en 1538). Relacións coa peste negra e coa fugacidade da vida. A perspectiva humorística.

-Os narradores da tradición contística. A relación coas lendas populares e a visión antropolóxica da morte. (Fole, Dieste, A. Fole...)

-A volta ao tratamento trágico. *O incerto señor don Hamlet, príncipe de Dinamarca* (Cunqueiro)

-A guerra civil. As poéticas do medo. Luis Pimentel.

-O ensaio da época Galaxia. A filosofía da saudade.

-A morte na Nova Narrativa galega. A perspectiva existencialista e a morte absurda.

-A literatura máis recente. As mortes presentidas. Lois Pereiro. Eusebio Lorenzo Baleirón.

-Morte e vida en *O lapis do carpinteiro* de M. Rivas.

b) LITERATURA CASTELÁ E UNIVERSAL (TÓPICOS LITERARIOS)

- AMOR POST MORTEM

Francisco de Quevedo, "Amor constante más allá de la muerte".

Propertio, *Elexías* I, XIX.

- CARPE DIEM / COLLIGE VIRGO ROSAS

Horacio, *Odas* I, 11.

Ausonio, "Collige, virgo, rosas".

Pierre de Ronsard, "Quand vous serez bien veille".
Luis Alberto de Cuenca, "Niña, arranca las rosas".
Luis de Góngora, "Mientras por competir con tu cabello".
Luis Cernuda, "Los espinos".
Pablo Neruda, "Cuando estés vieja".

- TEMPUS FUGIT

Virgilio, *Xeórxicas* III, 284.

- MEMENTO MORI

Federico García Lorca, "Memento".
César Vallejo, "Piedra negra sobre piedra blanca".

- OMNIA MORS AEQUAT

Danza general de la muerte.
Horacio, *Carmina* I, 4, 13-14.

- QUOTIDIE MORIMUR

Francisco de Quevedo, "Ah, de la vida..."

- UBI SUNT?

Jorge Manrique, *Coplas a la muerte de su padre*.
Fernando de Rojas, *La Celestina* (planto de Pleberio).
François Villon, "Ballade des dames du temps jadis".

- SOMNIUM IMAGO MORTIS

William Shakespeare, *Hamlet*.

- INMORTALIDADE

Jorge Luis Borges, "El inmortal".

Mary Shelley, *Frankenstein*.

- MORTE DESEXADA

Comendador Escrivá, "Ven muerte tan escondida".

Santa Teresa de Jesús, "Vivo sin vivir en mí".

- MORTE ANUNCIADA

Lope de Vega, *El caballero de Olmedo*.

Gabriel García Márquez, *Crónica de una muerte anunciada*.

Tragedia grega.

ANEXO IV

PROXECTO DE CREACIÓN ARTÍSTICA e ENSAIOS DE ÉTICA E
FILOSOFÍA DO DEREITO (bilingüe)

Inclúense neste anexo, traballos realizados por alumnas da materia de Ética e Filosofía do Dereito, como mostra dun traballo por proxectos realizado na materia. Estes traballos foron publicados na revista da BE, *Nautilus*, xunto cun Proxecto de Creación Artística, que non incluimos aquí por motivos de espazo, ao superar os megas admitidos.

Suxeito, desexo e orde social

Ensaaios das alumnas da materia bilingüe Ética e filosofía do dereito.

THE WAY OF LIFE. ONLY DIFFERENT PRINCIPLE...

“Prefiero equivocarme creyendo en un Dios que no existe, que equivocarme no creyendo en un Dios que existe. Porque si después no hay nada, evidentemente nunca lo sabré, cuando me hunda en la nada eterna; pero si hay algo, si hay Alguien, tendré que dar cuenta de mi actitud de rechazo.

This phrase of Blaise Pascal in some way encompasses everything I want to express with these lines.

1. THE INDIVIDUAL

We are born, and shortly after birth, we begin to fill in information that our unconscious picks up without us noticing the amount of things that are happening around us. We played as children to live, to try, to seek power, to dream; ultimately playing as we kids, with interest in everything we did without believing in anything else (at least consciously) that our efforts and insight about what we do. No more worry to play.

We will grow and we will be aware of what we are, or not so much of who we are, but rather what happens around us because being aware of what we are is very difficult to be sure of. We have never come to know ourselves because we care too much, as Nietzsche says, about always taking “something home”, bringing a memory or experiencing everything, so that we live but we fail to live fully. Returning to the theme, although we are not aware of what we are or how to represent ourselves, we are aware than they happens around us. The conscious successions of things that take place in our timeline force us to grow.

2. SOCIETY

To the same extent that we live in our line from small, there is a set of things, beings or entities that are surrounding us without ceasing to let go of our hand. Without letting us know they lead us to know what they knew, while our hand naivety, but penetrate naivety without right, the disturbed and shape at will, naivety that only a child can possess and that man can only watch to the extent that enough of each self-reliance is created, he who is believed so genius merit award for its effectiveness. That ingenuity should remain sacred, forbidden to the reach of men, prohibited her hand, hand

inconceivable that entity of which I speak, of that body that shapes us as we grow in his image and likeness. That body is the SOCIETY.

3. THE INDIVIDUAL & SOCIETY

“*Hay hombres cuya conducta es una mentira continua*”, says the French philosopher Baron de Holbach. However, with all due respect, I am reserving the right to make my own versión of that phrase. I would say, “*la conducta de los hombres es una mentira continua*”, because, in my opinión, our behaviour is a fusión of different individuals that make up that entity, called Society. It is a result of mixing characteristics of our father, with our mother, with what our grandparents taught us, what we learn with our brothers, what we learn with our friends or what our teachers teach us. If we just make a “smoothie” out of all these it forms our character and conduct. That will be what then is shown in society. So our functions are limited to simply seeing and retaining. Our role in society is similar to a hard drive, simply have to capture and retain, capture and retain, capture and retain...

Society gives values, traditions, customs and rituals to the individual. Among them we can find Christianity as well as the more global, need for a God, the need praying, the need to support a power over the individual, and even the basic need to meet as a family on Sundays, because within “Society” I am including everything from the smallest household to the dominant state.

4. THE INDIVIDUAL & SOCIETY & ONE

4.1. THE INDIVIDUAL & SOCIETY & GOD

On the road of life, we can never walk alone. We are uniting, clock with compass, more and more core. By this I mean that once subjected to society, we need to believe in something greater need created by ourselves, I imagine it is something that will save us in the future. This is inevitable and for centuries man has had the need to hold or believe in a higher being; perfect, omnipotent and immutable. That being is God.

It is undeniable that there is a common belief in a God who we've never seen, we've never played and do not even have proof of their existence. This belief in God only remains and is supported by a fleeting illusion; illusion which in turn an institution continues to maintain and make profitable (something to keep in mind). They are indeed and never better, the Scriptures where the famous phrase is mentioned, “*Bendito aquel que cree sin haber visto*”. We keep this useless position because deep down we know that we have enough to face life, survival courage. The irony of life takes us to a world, which is 100% materialistic and consumerist where science is becoming increasingly important and where material evidence is the key to everything including the belief in something intangible, improbable and possibly not existent. Although let us reflect and think of a question that I have been considering for some time, “if you do not believe in God, do you think?”. Before you answer, give him a few turns, as this can determine many of our views with which we face life, in one way or other.

The State, or what is the same, the values of men would be a possible answer to this question. This would be a more realistic ruler, not omnipotent, supreme or unchanging but, therefore, it can not have the audacity of trying to replace God with the State.

5. THE INDIVIDUAL & SOCIETY & STATE

The State is supreme, but not a substitute for God. The state is the supreme power, but how is society able to recognize what the power above it is capable of?

It is society that must recognize the power, your guide or command because you have to consider that the state is not society. The company chooses who directs theory but in practice it is not. Once this guide is chosen, the state should get out of this society to legislate. As Jean Bodin sovereignty claims as

defining the separate law, the state law was beyond him. The sovereignty must get away from itself to legislate and direct itself.

This should not be unknown as in society, the individual himself must be sovereign of himself, that is, it is the individual himself who must leave himself, look in the mirror, as if it were another person and criticize and analyze from an objective point of view.

The individual within a society and in turn within a state, should exercise the same role played by society as a whole, but despite the redundancy, individually.

We are a reflection, a fleeting and futile flash of what the society in which we live now, is, represents or may become.

Yolanda Lagoa Carlín

THE EXISTENTIAL PROBLEMS OF MAN

Each day shows that despite all man's virtues: intelligence, strength, the will of every man is useless to us if we are not part of a society. In society man put in common with his peers, talks, express, competes...lives.

We are all part of a State, but from the point of view of Nietzsche in a society of equals there are three different types of people that if we take a look around us, we will identify quickly.

When we talk about the good, conformist, obedient person, we refer to the "camel" of Nietzsche; that person who supports the load and weight of life on his hump, which goes on however much it costs him looking down and nodding submissively.

Then there is the "lion": a swirl of strength, power, courage, wild inconformism, which attacks anything that it does not accept or understand.

Two extremes, two opposites, the two poles of the same magnet... and then perfection, which according to Nietzsche is in the "child" and that is the one way that we can never really reach unattainable because the child is characterized by overcoming all guilt, repentance; to walk and move without any kind of nonconformity or fear.

But, is there a possibility of change?

If you think about it, the truth is that maybe at some point the camel lift up the view full of strength and passion or at Lin of Nietzsche flood fear and dread for a moment.

The reality is that the man does not think in a linear way, and if philosophy is sometimes so complicated, it is because, especially at our age, the only things that remain in us are change, haste, fear and danger, and we find it impossible to act accordingly to our thought due to the fact that we know what we think; because the question is no longer if the right hand does not know what the left hand does, but rather if the right itself knows what he should do.

Every man, every person gets up in the morning because he/she believes in something, because he/she relies. So think of anything served them to the Nihilism say they do not believe in God because they put on his back a heavy weight, too heavy, seeking to become overmen but he turned into reality, even a being much more limited than before, since according to Nietzsche, contemporary philosophy is just a cheap copy of the true and pure, that was classic.

And with the passage the years, our society acclaims have changed and evolved, but really we flat on the

ground on the same site, where we change God to man, but what is produced is that even if we stop believing in ourselves in spite of saying that we don't need anyone higher to survive (but if you think about it and look at the work of Nietzsche observed that somehow thinks that maybe this is a mistake to belittling the man and in his book "Good and Evil", "good and bad" says he believes in every man a huge brave, animal proud is hidden, you can leave at any time).

This distrust, born feelings as resentment, aggression, guilt...

But... why do we feel guilt?

Guilt is a common sentiment in man. Man feels guilt about something wrong, about the consequences of being irresponsible, guilt about promising something and failing... because as Nietzsche says man is an animal which may "make promises" and guilt and sadness come when those promises are not met, when they are broken nor when they forget them...

Feelings that only worsen the nature of man and leave it on the floor, turning his past in a simple transit, in an "all was thus" and leaving man unable to say "so I wanted self" as the will and the decision of lost along the way.

But why are all problems present in the everyday life of man?

Well, because you always want to have something safe, a future, a life, a dream, a destination... We want to reduce our whole life to something, to ONE.

But is ONE good or bad?

From the point of view of Nietzsche, the meaning of concepts such as good or bad are lost and forgotten; we use them in erroneous contexts or wrong ways. Here, Nietzsche makes no difference in kind, thinking, ideology. Nietzsche believes that all are equal and somehow, we all make mistakes.

What happens when our mistakes affect others?

It has always been known that the action of man can affect another, thousands of men in the world, men whose actions also affect others and thus a chain reigned by evil hatred, error... will be fulfilled.

Man tries to control his passions, dreams and desires. He tries not to harm others, to do well, to be good. Nevertheless not everyone follows this rule, since not all struggling thick and thin to do well and are allowed to fall midway. The British writer Clive Staples Lewis tell that these men "alone can meet the strength of a wind trying to walk against it, not leaving you out", (1898-1963).

Is that thought that the man is evil by nature, this is very present, all men fighting themselves, are repressed with a hidden demon inside them... a phrase that explains very well the issue was a question that made the British writer Chesterton: are you a demon? Asked... and answered, "I am a man and so I have all the demons inside me".

Finally after all this time I think that man's existence is very fragile... that's life can harm us and others creating pain, suffering, neglect, guilt... evil rings in the world, also the pursuit of power... but the worst that man can live is forgetting.

Although sometimes fable of "virtue of forgetting" forget all fear, even though in the book of Nietzsche "guilt" "bad conscience" talks about this as the "positivity faculty" because for somehow is similar to the "tabula rasa" in which man is born as one white page and that over time, little by little it is covering by knowledge, which perhaps can be deleted.

All have fear to forget the hug of a parent, the caress of a mother, the kiss of a boyfriend are feelings that make us be who we are, that help us to become a camel, a lion, or maybe, with a bit of luck, skill

and effort...in a child.

We must know that evil and good are two dimensions of the plane and we live with them, do not believe that ONE is god and we are bad, try to do good without forgetting the little devil within us a remain positive, we think that "evil is an inevitable well, because only thanks to the know the correct way of doing things" but after a year of learning, new knowledge, new experiences, I realize that I've talked about my... my family, my friends... society... I talked about society or State without know what this terms meant, I spoke of the people, good direction of a State, as we also decided... of sovereignty...

But what is sovereignty?

When we speak of man within a State, we think that he is soulful self, which decides or can choose within its polis, he has the willingness to participate in the state, in politics that "willing and able" to change that with he is not in agreement.

It is the right ... the power of everyone to have a ruler to represent them, speak and act in his place, to make their voices heard. It is power... the power of decision in all social man.

It is really sovereign the man?

As I have always defended throughout this text, every man is what it is thanks to those around him, speaking to him. They teach him things he wants... all the men and women are influenced by our customs and traditions, we are predetermined, we are predictable, are all these factors that lead control our behaviour, at least... so I think It . However in our so just and equal society ... not enough that we manage our roots, because so does religion, royalty LAW.

In any modern and not so modern society, the organization is the FOLLOWING:

There is a village ... to irrespective of size you need a figure that lead it, to represent it before other people, to defend it, to help it. This is because the prince must act in that way which can help as much as possible to his people, but always respecting the limits of the law.

But ... what happens if the best for the village is outside the limits of the law?

There is the central issue of the case... in which we could observe very different points of view, for example, Upiano said:

"The sovereign is not bound by the laws" (Princeps legibus solutus est.)

This is a very simple way to solve the problem, method that I am not convinced because every sovereign must act under laws passed by all, in the right way, loyal to his people and others without harm, Upiano himself said... but I think with a different conception for me:

"Living with honor, not hurt anyone, to give to each his own" (Honeste vivere, alterum non laedere, cuique tribuere suum.)

So ends my journey through the ethics and philosophy of law, in a way that could never imagine, I have obtained a true conception of myself... my society... how it really is the human mind... yesterday... TODAY and tomorrow... here... in ancient Greece or in revolutionary France... we are all influenced by our families, Rulers, teachers... we are Pets of our equal, alienated we fight between us because we do not understand between us, but we do not understand ourselves outside society in which we live, so... if after everything learned I had to summarize my thoughts on three dates... those would be:

"Una persona usualmente se convierte en aquello que él cree que es. Si yo sigo diciéndome a mi mismo que no puedo hacer algo, es posible que yo termine siendo incapaz de hacerlo. Por el contrario si yo tengo la creencia que si puedo hacerlo, con

seguridad yo adquiriré la capacidad de realizarlo aunque no lo haya tenido al principio.”

(Gandh)

“La educación, más que cualquier otro recurso de origen humano, es el gran igualador de las condiciones del hombre, el volante de la maquinaria social.”

(Horace Mann)

“Cada hombre es un fin en sí mismo, no el medio para otros fines. Debe existir por su propio esfuerzo, sin sacrificarse para otros, no sacrificando a otros para sí mismo. La búsqueda de su propio interés racional y de su propia felicidad es el más alto propósito moral de su vida.”

(Ayn Rand)

Tiziana N. González